

canik
belediyesi

“Türkiye'nin Gözbebeği”

Kültür Yayınları / No: 20

Geçmişten Günümüze

GÖÇ

III

Editör
Prof. Dr. Osman KÖSE

Geçmişten Günümüze

GÖÇ

III

Editör
Prof. Dr. Osman KÖSE

Samsun - 2017

Canik Belediyesi Kùltür Yayınları
Yayın No: 55-17-01

Takım Numarası
978-605-81912-0-4

ISBN
978-605-81912-3-5

Samsun 2017

Editör: Osman KÖSE

Mizanpaj ve Kapak Tasarımı
Burhan ÖZAKÇA
0507 669 1981

Baskı Tarihi
Aralık 2017

Baskı Yeri
Uğur Ofset Pazar Mahallesi Mukayyitzade Sokak No: 48
İlkadım / SAMSUN
0362 431 52 55

Sertifika Numarası
18324

CANİK BELEDİYE BAŞKANLIĞI
Karşıyaka Mahallesi İlkbahar Sokak No: 1

CANİK / SAMSUN
Tlf: +90 444 55 90
Faks: +90 362 238 84 30
Web : www.canik.bel.tr
E-posta : canik@canik.bel.tr

İÇİNDEKİLER

A - Eskiçağlarda Göçler

Ayşe Sina	
Antikçağ'da Bir Göç Modeli: Klerukhia	17
Hüseyin Üreten	
Metoikoslar: Antikçağın Göçmenleri.....	29
Ergün Lafli	
Eskiçağ'da Amisos'a Yapılan Göçlere İlişkin Kısa Bir Not	39
Hatice Palaz Erdemir	
Troialı Hecuba'den Palymralı Zenobiaya Savaş ve Göç	43
Emine Kapka	
Kelt Göçleri: Avrupa'ya Yayılış ve Faaliyetler	55
Nazan Sünbül	
Eski Mezopotamya Tarihinde Sami Göçleri	63
Hasan Ali Şahin	
Eski Çağlarda Orta Asya'dan Önasya'ya Yapılan Göçler.....	73

B - Osmanlı Öncesi Göçler

Fatma İnce	
Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Demografik Yapısının Ortaya Çıkmasını Sağlayan 2 Göç Hareketi: Çepni ve Kıpçak Göçleri.....	87
Süleyman Özbek	
Bahrî Memlukler Zamanında Suriye ve Mısır'a Moğol Göçü ve Sonuçları	95
Yasemin Örnek Ay	
Lombardların İtalya Göçü (568)	103

C - Balkanlardan Göçler

Berna Çaçan	
Osmanlı Gazeteleri ve Dergileri Işığında Balkan Göçleri	111
Ayşenur Bilge Zafer	
Balkan Savaşı'nda Sırp İşgaline Uğrayan Bölgeler ve Bu Bölgelerden Göç Eden Müslümanların Mal Varlığı Sorunu.....	123
Hüseyin Vehbi İmamoğlu	
93 Harbinden Sonra Balkanlardan Anadolu'ya Göçler	139
Mehmet Demirtaş	
1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Göç Olaylarına Etkileri ve Göçmenlerin Durumu.....	155
Esra Işık	
Osmanlı'ya Balkan Göçleri ve Çocuk Göçmenler.....	169
Esra Türe	
Rum Köyünden Göçmen Köyüne: Kaydalapa Örneği.....	177
Hasan Babacan	
Temettuat Kayıtlarına Göre Antalya'daki Mora Göçmenleri	195
Libuovi Çimpoş / Tudora Arnaut	
Balkanlardan (Besarabya) Bucak Bölgesine İlk Göç ve Yerleşim Hareketi (Ukrayna Gagauzları Bilgileri Üzerine).....	209

N - Göçmenlerde Sorunlar

Mustafa Öztürk Tarihte Meydana Gelen Göçlerin Sebepleri ve Sosyo-Ekonomik Sonuçları	1691
Nursal Kumaş 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinden Sonra Hudâvendigâr Vilâyetinde İskân Edilen Göçmenler ile Yerel Halk Arasında Yaşanılan Sorunlar	1701
Elif Güven Demir-Yücel Öksüz Üniversite Eğitimi Nedeniyle Geçici Göç Yaşayan Öğrencilerin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkinler Açısından İncelenmesi	1713
Metin Aksoy – Faruk Taşkın Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve Mülteci Sorunu	1727
Mustafa Güleç Avrupa'nın İkilemi: Göç Olgusu	1733
Nihada Delibegović Džanić / Sanja Berberović The Conceptualization of the Migration Crisis in Public Discourse	1747
Seven Erdoğan Schengen Alanı Göçmen Krizi Karşısında Varlığını Korumayabilecek mi?	1755
Yüksel Ersan Edebi Eserlere Yansımaları Eşliğinde Türkiye'den Almanya'ya Göç Olgusu: Problemler, Bunalımlar, Çözüm Önerileri	1771

O – Göç, Etkileri ve Sosyal Yaşam

Ali Arslan Samsun ve Orta Karadeniz Bölgesinde Göçün Sosyolojik Tahlili	1785
Ayla Efe "Orası" ile "Burası" Arasında Değişen Kimlikler/Aidiyetlikler: Eskişehirli Olmak Üzerine Bir Değerlendirme	1807
Bedrettin Kesgin Küreselleşme ve Göç: Fırsat mı Tehdit mi?	1819
Burcu Gürkan Öğrencilerin "Göç" ve "Mülteci" Kavramlarına İlişkin Algıları: Bir Metaforik Analiz	1825
Dilek Çelik Eren / Özge Öz / Mehmet Korkmaz / Şener Şentürk Hemşirelerin Zorunlu Göçle Gelen Bireylere Yönelik Eleştirel Düşünme Eğilimleri	1839
Emel İslamoğlu / Sinem Yıldırımalt / Fuat Man Türkiye'de Tersine Göçe Neden Olan Faktörler Üzerine Bir Araştırma	1849
Fatma Okur Çakıcı Yoksulluk ve İç Göç Araştırmaları Bağlamında Doğu Karadeniz İncelemesi	1859
Fevzi Çakmak Balkan Savaşlarından Mübadele'ye: Anadolu'ya Yönelik Göçlerin Türk Mizahına Olan Yansımaları	1869
Feyzan Göher Vural Türkiye İçi ve Türkiye'den Almanya'ya İş Göçünün Arabesk Müzik Üzerindeki Etkisi	1891
Füsün Çoban Döşkaya Haremde Avrupa'ya Kaçan iki Osmanlı Kadını: Zeynep Hanım ve Melek Hanım	1899
Hanife Nalan Genç Göçün Savurduğu Yaşamlar: Kafamda Bir Tuhafılık	1927
Hava Selçuk Balkan ve Kafkaslardan Yapılan Göçlerin Kayseri'nin Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısına Etkisi (1860-1960)	1937
Mehmet Koca Savaş, Göç ve Mülteci Krizi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme	1949

Türkiye’de Tersine Göçe Neden Olan Faktörler Üzerine Bir Araştırma

Doç.Dr. Emel İSLAMOĞLU
Sakarya Üniversitesi / Sakarya

Doç.Dr. Sinem YILDIRIMALP
Sakarya Üniversitesi / Sakarya

Doç.Dr. Fuat MAN
Sakarya Üniversitesi / Sakarya

Giriş

Toplumsal hareketliliği ifade eden göç, ekonomik, siyasal ve kültürel birçok değişime neden olmakta, gerek sebepleri gerekse sonuçları açısından güncelliğini korumaktadır. Son yıllarda “göç veren geliştirmekte olan bir ülkenin, bölgenin veya şehrin, göç almaya başlaması”¹ sürecini ifade eden tersine göç olgusu üzerinde durulmakta ve akademik alanda da tartışmalara konu olmaktadır.

Türkiye’nin 1950’li yıllarda tanıştığı iç göç olgusu, önemli toplumsal değişimlere neden olmuştur. 1980 sonrasında daha da hızlanan ve 2000’li yıllara kadar kırsal alandan kentsel alanlara doğru seyir gösteren göç akımı, kentsel bölgelerde yoğun nüfus baskısı, çarpık kentleşme, gecekondulaşma gibi ekonomik ve sosyal pek çok soruna yol açmıştır. Bu sorunların zamanla kentlerin çekici özellikleri üzerinde yarattığı olumsuzluklar, kentsel bölgelerdeki çekiciliğin yanı sıra iticiliğin de başlamasına neden olmuştur. Ayrıca kırsal alanların da yeni çekim alanları haline dönüşmeye başlaması, tersine göçü Türkiye’de özellikle 2000’li yıllarla birlikte önemli bir olgu haline getirmiştir. Yine Türkiye’de son yıllarda göç veren bölgelerde yapılan yatırım teşvikleri, istihdamı artırıcı politikalar ve tersine göçü teşvik eden uygulamalar, bu bölgeleri çekici kılmış ve tersine göçü hızlandırmıştır.

Bu çalışma Türkiye’de tersine göçe neden olan faktörleri itme ve çekme teorisi kapsamında incelemeyi amaçlamaktadır. Tersine göçün son yıllarda sıklıkla gündeme gelen ve tartışılan bir konu olması bu çalışmayı değerli kılmaktadır. Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak derinlemesine mülakat seçilmiştir. Şanlıurfa ve Gaziantep illerine tersine göç etmiş olan 14 aileyle yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

1. Tersine Göç Kavramı ve Nedenleri

Son yıllarda göç literatüründe ve çalışmalarında sıklıkla anılmaya başlanan tersine göç olgusu, göç veren bir ülkenin, bölgenin veya şehrin, göç almaya başlaması sürecini² ifade etmektedir. Başka bir ifade ile göç veren alanlara, göç alan yerlerden gerçekleşen göç hareketi “tersine göç” olarak tanımlanmaktadır. Teknolojinin gelişmesi, geliştirmekte olan yerlerde yeni büyüme ve istihdam olanaklarının oluşması,

¹ E. Chacko, “From Brain Drain to Brain Gain: Reverse Migration to Bangalore and Hyderabad, India’s Globalizing Hightech Cities”, *Geojournal*, Volume: 68, 2007.

² Age, s. 131.

kırsal istihdam ve üretimde artış ile tarımda sürdürülebilir büyüme, ülkenin eşitsiz ekonomik ve siyasal koşullarında bireyin gelirini artırıcı nitelikte değişim ve kalkınma, ekonomik kriz gibi olgular tersine göçün başlıca nedenleri arasında yer almaktadır.³

Tersine göçü, itme ve çekme teorisi üzerinden ele alan ve özellikle büyük şehirlerdeki/metropollerdeki itme faktörlerinin, gelişmekte olan şehirlerin çekme faktörlerinden daha ağırlıklı rol oynadığını ifade eden çalışmalar⁴ bulunmaktadır. Bu çalışmalar incelendiğinde tersine göçün birincil nedeni büyük şehirler/metropoller dışında kalan şehirlerin fonksiyonel olarak büyümesi ve hızla gelişmesidir. Gelişen şehirlere yatırımların yapılması, büyük ticari ve endüstriyel şirketlerin, genel merkezlerin açılması ve devlet kurumlarının ve hizmetlerin götürülmesi istihdam imkânlarının ortaya çıkmasını ve yaşam kalitesinin artmasını sağlamaktadır. Bu durum kişilerin büyük şehirlerden/metropollerden ayrılarak gelişen şehirlere yönelmesini yani tersine göç sürecinin yaşanmasını sağlamaktadır. Diğer yandan imalat sanayinin büyük şehirler/metropoller dışına kayması ve dağılmasının da tersine göçe sebep olduğu ifade edilmektedir. Buna göre, imalat sanayinin metropoller dışına kayması, tersine göç dalgasında oransal olarak zaten büyük bir paya sahip olan mavi yakalı işçilerin de büyük şehir/metropol dışına çıkmalarına yol açmaktadır.

Tarımsal alanlarda yaşanan gelişmeler de tersine göçün yaşanmasında önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir.⁵ Kırsal alanlarda tarımsal sürdürülebilir ekonominin sağlanması, kırsal istihdamı ve geliri arttırmaktadır. Büyük şehirler iş yaratma kapasitesi, ücret düzeyi, çalışma koşulları açısından değerlendirildiğinde, tersine göç için tarımsal istihdam ve gelir artışı çekici bir faktör haline gelmektedir.

Köyden kente yaşanan göçler sonucu kentsel alanlarda yoğun nüfus baskısı yaşanması ve bu durum sonucunda ortaya çıkan işsizlik, geçim sıkıntısı gibi ekonomik sorunlarla, suç oranlarındaki artış, yabancılaşma, kültür çatışması gibi sosyal ve psikolojik sorunlar kentin itici faktörlerini oluşturarak tersine göçe neden olmaktadır. Kırsal alanların çekiciliği ise göç veren bölgelerin taşıdığı itici güçlerin olumlu yönde iyileştirilmesi ile bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır.⁶

Ayrıca ekonomik kriz ve gerileme dönemlerinin tersine göçe neden olduğunu belirten görüşlerde bulunmaktadır. Özellikle 2008 ekonomik krizinde birçok kişinin işsiz kaldığı ve güvencesiz, kötü koşullarda çalışmak zorunda kaldığı bilinmektedir. Bu durum özellikle sanayinin yoğun olduğu gelişmiş yerlerde daha fazla görülmektedir. Böylece işsiz kalan veya kötü koşullarda çalışma zorunda olan kişiler gelişmiş yerlerden, memleketlerine doğru tersine göç sürecine girmektedirler.⁷

2. Türkiye’de Tersine Göç

Türkiye’de tersine göç özellikle 2000’li yıllarla birlikte kentsel bölgelerdeki çekiciliğin yanı sıra iticiliğin de belirginleşmeye başlaması birlikte başlayan bir süreçtir. 1950’li yıllarda başlayan köyden kente göç süreci ile köylerdeki nüfusun önemli bir kısmı başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlere göç etmiştir.⁸

Türkiye’de başta bölgelerarası sosyo-ekonomik farklılıklar, hızlı nüfus artışı ve yaşam biçiminin

³ E. İslamoğlu-S. Yıldırım-Alp-A. Benli, “Türkiye’de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği”, *Sakarya İktisat Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 1, Mart 2014, s. 76.

⁴ H. Liu, *The Transnational History of A Chinese Family, Immigrant Letters, Family Business and Reverse Migration*, Rutgers University Press, 2005; D. Hare “Push Versus Pull Factors in Migration Outflows and Spell Duration Among China’s Rural Population”, *The Journal Of Development Studies*, 35 (3), 1999; Y. Zhao “Causes and Consequences of Return Migration: Recent Evidence From China”, *Journal of Comparative Economics*, Vol.30, 2002; G.S.Sahota “An Economic Analysis of Internal Migration in Brazil”, *The Journal of Political Economy*, LXXVI, March/April, 1968; G. Gmelch “Return Migration”, *Annual Review of Anthropology*, Vol.9, 1980; S.L. Chang “Causes of Brain Drain and Solutions: The Taiwan Experience”, *Studies in Comparative International Development*, 27(1), 1992; R. Wiltshire-T.Abe, *Reverse Migration in Japan: Some Evidence From the 1970 Census*, 1978.

⁵ J.R.Harris-M.P. Todaro “Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis”, *American Economic Review*, 60, 1970; V. R.Bencivenga-B. D. Smith “Unemployment, Migration and Growth”, *Journal of Political Economy*, Vol: 105, No:3, 1997.

⁶ E. Güreşçi, “Türkiye’de Kentten Köye Göç Olgusu”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11 (1), 2010, s. 81.

⁷ A. Albright- D. Naybor “Reverse Migration: The Impact of Returning Home”, *Thinking Gender Papers*, ucla Center for the Study of Women, UC Los Angeles, 2010.

⁸ İslamoğlu, age, s. 70.

sınırlılığı, toprağın mirasla parçalanması, tarıma yeni teknolojilerin girmesi, kentlerdeki sosyal ve kültürel olanaklar, kitle iletişim ve ulaşım imkânlarındaki gelişmeler, kentlerdeki iş olanakları, terör ve siyasal unsurlar iç göçe neden olmuştur.⁹

1950’li yıllarda itici faktörler kırsalda, çekici faktörler ise kentlerde ön plana çıkmış, 1950’lerden sonra kentlerin çekiciliği artarak devam etmiş ve kırsalın iticiliğinden daha fazla kendisini göstermiştir. 2000’li yıllara doğru; kentsel nüfus oranı kırsaldan daha fazla olmuş, kentsel bölgelerde çekiciliğin yanı sıra iticilik faktörü de belirginleşmeye başlamıştır. Bu durum tekrar kentten köye göçlerin belirginleşmeye başlamasına neden olmuştur.¹⁰

Köy ile kent arasındaki gelir farklılıkları, kentin cazibesi, iş bulma ümidi, daha yüksek bir hayat standardı, eğitim, sağlık, ulaşım olanakları, sosyal ve kültürel olanaklar kentin çekici faktörlerini oluştururken, köyden kente artan nüfus baskısı, yetersiz ve kötü dağıtılmış toprak, tarımda makineleşme, gizli işsizlik, eksik istihdam, düşük verimlilik, kan davaları, eğitim ve sağlık sorunları, mevsim dışı iktisadi faaliyetlerin olmayışı, doğal afetler, iklim koşulları, terör ve güvenlik kırsalın itici faktörlerini oluşturmaktadır.¹¹

Kentlere doğru yaşanan sürecin yıllar itibariyle artış göstermesi, kentlerin hem mekânsal hem de sosyo-ekonomik açıdan kaldıramayacağı bir nüfus yoğunluğuna neden olmuştur. Bu durum kentlerde, geçim sıkıntısının, suç oranlarının, işsizliğin, kültürel uyumsuzlukların, aile dağılımlarının, yabancılaştırmanın ve dışlanmanın artması ile sonuçlanmıştır.¹² Bu sorunlar kentsel bölgelerdeki çekici faktörlerin itici faktörlere dönüşmeye başlamasına yol açmış ve tersine göçe neden olmuştur.

Köyden kente göç sonucu, bu bölgelerde nüfusun azalması ile birlikte tarımsal alandaki değişim, tarımsal destekleme ve pazarlama sistemindeki değişim, köylerde kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşması, köylülük düşüncesinin muhafazakâr bir yapıdan yenilikçi bir yapıya kavuşması, kırsal alana yapılan baraj, gölet, sulama altyapıları ve diğer kamu yatırımları gibi değişimler kentten köye göç için çekici faktörler olmuştur.¹³

Türkiye’de güvenlik nedeniyle kentlere göç etmek zorunda kalan kesimlerin içerisinde bulunduğu özel durum da tersine göçü teşvik etmektedir. Maddi birikimlerinin çoğunu göç etmek zorunda kaldıkları yerlerde bırakan ve kente uyum sorunu yaşayan kişiler, geri dönme konusunda daha istekli olabilmektedirler. Ayrıca kentte geçim sıkıntısı ve ekonomik zorlukların artması, bu isteği hayata geçirmeyi kolaylaştırmaktadır.¹⁴

Ayrıca Türkiye’de son yıllarda kentsel bölgelerde yaşanan ekonomik ve sosyal sorunların artması ile başlatılan bazı uygulamalar tersine göçü teşvik etmiştir. Bu uygulamaların en önemli örneğini İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB)’nin yürüttüğü “İstanbul’dan Tersine Göç Projesi” oluşturmaktadır. Bu uygulama ile İstanbul’a asker, öğrenci, iş bulma, tedavi olma, vb. çeşitli nedenlerle gelmiş ancak kalacak yeri ve memleketine dönecek maddi imkânı kalmayan vatandaşlara otobüs bileti temin edilmek sureti ile memleketlerine geri dönmelerine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda 2011 yılında geriye gönderilen kişi sayısı 5673 iken, 2014 yılında bu sayı 9304 kişiye çıkmıştır.¹⁵

2009 yılında bu proje kapsamında İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne tersine göç etmek üzere müracaat eden ailelere yapılan bir çalışmanın neticesi, bu ailelerin tersine göç etme nedenlerinin başında ekonomik sorunlar geldiği görülmüştür. Bu kişilerin özellikle 2008 ekonomik krizinin de etkisiyle işsiz kaldıkları ve yakın bir zaman içerisinde yeni bir işe sahip olamayacaklarını düşündükleri ve büyük çoğunluğunun borçlu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu kişilerin memleketlerinde iş bulabilecekleri yönünde yüksek beklentilerinin de bulunduğu ortaya çıkmıştır.¹⁶

⁹ M. Şen “Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2014/1, (40), 2014, s. 232.

¹⁰ Güreşçi, age, s.78.

¹¹ Şen, age, s. 238.

¹² İslamoğlu, age, s.79.

¹³ Güreşçi, age, s.82-83.

¹⁴ N.Yılmaz, “Ekonomik Krizin Etkisiyle İstanbul’dan Tersine Göç Eden Ailelerin Toplumsal Özellikleri ve Beklentileri Üzerine Bir İnceleme”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: XI, Sayı: 1, Haziran 2009, s. 30.

¹⁵ İBB (İstanbul Büyükşehir Belediyesi), *Zabıta Daire Başkanlığı 2015 Yılı Faaliyet Raporu*, İstanbul, Aralık 2015, s. 21.

¹⁶ Yılmaz, age, 59.

3. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Tersine göçün son yıllarda Türkiye’de sıklıkla gündeme gelmesi ve tartışılan bir konu olması bu çalışmayı önemli kılmaktadır. Bu çalışma Türkiye’de tersine göçe neden olan faktörleri itme ve çekme teorisi kapsamında incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bu çalışma ile tersine göç eden ailelerin, ilk göç etme nedenleri, göç ettikleri yerleri seçme nedenleri, ilk göç ettikleri yerde karşılaştıkları sorunlar, tersine göç etme nedenleri, tersine göç ettikleri yeri seçme nedenleri, tersine göç ettiklerine memnun olup olmadıkları ve tekrar göç etmeyi düşünüp düşünmediklerine ilişkin düşünceleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak derinlemesine mülakat seçilmiştir. Mülakatın yapılacağı yer olarak Türkiye’de tersine göçün en fazla olduğu iller arasında yer alan Şanlıurfa ve Gaziantep illeri seçilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen “İstanbul’dan Tersine Göç Projesi” kapsamında 2005 ve 2011 yılları arası en çok tersine göç alan 20 il arasında, Gaziantep 9.sırada, Şanlıurfa 17.sırada yer almaktadır.¹⁷ Mülakatlar, Şanlıurfa ilinde 8 aile, Gaziantep ilinde 6 aile olmak üzere toplam 14 aileyle yüz yüze gerçekleştirilmiş ve görüşmeler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

4. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın bulguları üç temel başlık altında incelenecektir. Öncelikle mülakata katılan ailelerin genel özellikleri incelenecek, daha sonra katılımcıların ilk göç etme nedenlerine ilişkin görüşleri ve son olarak da katılımcıların tersine göç etme nedenlerine ilişkin görüşleri analiz edilecektir.

4.1. Katılımcıların Genel Özellikleri

Tablo 1. Katılımcıların Genel Özellikleri

	Sayı	Yüzde
Eğitim Durumu		
İlkokul	8	57,1
Ortaokul	3	21,4
Lise	2	14,3
Lisans	1	7,1
Yaş		
25-34	1	7,1
35-44	3	21,4
45-54	6	42,9
55 ve üstü	4	28,6
Ailedeki Aylık Toplam Gelir		
1500 TL altı	7	50,0
1501-2000 TL arası	3	21,4
2001-2500 TL arası	2	14,3
2501-3000 TL arası	1	7,1
3001-3500 TL arası	-	-
3501-4000 TL arası	1	7,1
4000 TL üstü	-	-
Ailedeki Kişi Sayısı		
1-4 arası	4	28,6
5-8 arası	8	57,1

¹⁷ İslamoğlu, age, s.83.

9-13 arası	2	14,3
------------	---	------

Araştırmaya katılan ailelerin genel özelliklerine bakıldığında; mülakatlar aile reisi olarak erkeklere yapılmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu ilköğretim mezunu olup az sayıda ortaokul, lise ve lisans mezunundan oluşmaktadır. Mülakat yapılan kişiler genellikle 45 yaş üstüdür ve gençlerin oranı çok azdır. Katılımcıların ailedeki aylık toplam gelirlerine bakıldığında; mülakat yapılan ailelerinin yarısının ailedeki toplam aylık gelirinin 1500 TL altıdır. Bu durum oldukça düşündürücü olup, kişilerin düzenli bir aylık gelirlerinin olmaması, çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla geçinmesi ve mevsimlik çalışmanın etkisi ile açıklanabilir. Gelirin düşüklüğüne karşı ailedeki kişi sayıları oldukça yüksektir.

Bu durumun yoksulluğa sebep olması kaçınılmazdır.

4.2. Katılımcıların İlk Göç Etmeye İlişkin Görüşleri

Katılımcıların ilk göç etme kararını vermede etkili olan faktörler incelendiğinde; en çok verilen cevabın işsizlik olduğu görülmektedir. İkinci sıradaki faktör ise geçim sıkıntısıdır. Görüldüğü üzere köyden kente göç etmede en önemli faktör ekonomiktir. Geçim sıkıntısı yani maddi sıkıntılar yaşayan insanlar, memleketlerini ve ailelerini geride bırakarak büyük şehirlere göç etme kararı almışlardır. Daha önce yakın akrabaların büyük şehirlere göç etmesinin kendilerini cesaretlendirdiğini ve göç etme kararını almada önemli bir etken olduğunu belirtenler olmuştur. Ayrıca katılımcıların ilk göç etme kararını etkileyen bir diğer faktörün ise akrabalarla anlaşamama olduğu ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere ilk göç etme kararını vermede kırsalın itici faktörlerinin etkili olduğu görülmektedir. Kırsalda tarımın dışında iş imkânlarının olmayışı, tarımda düşük verimlilik, gizli işsizlik gibi faktörler göç etme kararını etkilemektedir.

Tablo 2. İlk Göç Etme Kararını Vermede Etkili Olan Faktörler

<i>İfadeler</i>	<i>Sayı</i>
<i>İşsizliğin olması</i>	12
<i>Geçim sıkıntısı</i>	10
<i>Akrabaların göç etmiş olması</i>	7
<i>Akrabalarla anlaşamama</i>	2

Katılımcıların tamamının ilk göç ettikleri yerin İstanbul olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların öncelikli olarak iş imkânlarının fazla olması dolayısıyla ilk göç ettikleri yeri tercih ettikleri görülmüştür. Daha öncede belirtildiği gibi yakın akrabalarının İstanbul'da olması ve düzen kurmaları göç ettikleri yeri seçmede önemli bir etkidir. Ayrıca eğitim imkânlarının fazla olması göç edilen yeri seçmedeki faktörlerden biri olarak belirtilmiştir. Ancak görüldüğü gibi kentin çekici faktörlerinin başında ekonomik imkânlar yer almaktadır.

Tablo 3. İlk Göç Edilen Yeri Seçme Nedenleri

<i>İfadeler</i>	<i>Sayı</i>
<i>İş imkânlarının daha fazla olması</i>	13
<i>Akrabaların olması</i>	11
<i>Eğitim imkânlarının fazla olması</i>	6

Araştırmaya katılan ailelerin yarısı ilk göç ettikleri yerde 11-20 yıl arası yaşarken, yaklaşık üçte biri 20 yıl üstü süre yaşamışlardır. 10 yıl ve altı yaşayanların oranı ise daha düşüktür. Araştırma sonuçları, katılımcıların büyük birçoğunun ilk göç ettikleri yerde uzun yıllar yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 4. İlk Göç Edilen Yerde Kaç Yıl Yaşanıldığı

<i>Yıl</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
10 yıl altı	3	21,4

11-20 yıl arası	7	50,0
20 yıl üstü	4	28,6

Katılımcılar ilk göç ettikleri yerde umduklarını bulamamışlar ve birçok sorunla karşılaşmışlardır. Bu sorunların başında geçim sıkıntısı ve işsizlik gelmektedir. Katılımcılar ilk göç ettikleri yerde en fazla ekonomik olarak sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. İstanbul'da yaşam maliyetlerinin çok yüksek olduğu ve elde ettikleri gelirin geçinmeleri için yeterli gelmediği ifade edilmiştir. Özellikle kiraların çok yüksek olması dolayısıyla sıkıntı yaşamışlardır. Ayrıca katılımcıların önemli bir kısmının umdukları işleri bulamadıkları ve işsizlik yaşadıkları tespit edilmiştir. Ekonomik sorunların dışında sosyal ve psikolojik sorunlar da önemli bir yer tutmaktadır. Katılımcıların bazıları büyük şehre uyum sağlamanın çok güç olduğunu belirtmişlerdir. Bu kişiler şehrin karmaşasına ve kültürüne uyum sağlayamadıklarını ve dolayısıyla şehre yabancılaştıklarını ifade etmişlerdir. 1999'da yaşanan deprem, o yıllarda İstanbul'da yaşayan kişileri korkutmuş ve İstanbul'da deprem beklenmesinin kendilerini tedirgin ettiğini belirtenler olmuştur. Ayrıca trafik gibi çevre sorunlarının da mülakat yapılan bazı ailelerin muzdarip oldukları bir durumdur.

Tablo 5. İlk Göç Edilen Yerde Karşılaşılan Sorunlar

<i>İfadeler</i>	<i>Sayı</i>
Geçim sıkıntısı	12
<i>İşsizlik</i>	9
<i>Şehre uyum sağlayamama</i>	8
Kültürel karmaşa	6
Yabancılaşma	4
<i>Çevre (trafik vb). sorunları</i>	3
Deprem	2

4.3. Katılımcıların Tersine Göç Etmeye İlişkin Görüşleri

Mülakat yapılan ailelerin ilk göç ettikleri yerde yaşadıkları sorunlar, tersine göç etme kararlarını vermede etkili olduğu görülmektedir. Bu faktörlerin başında işsizlik ve geçim zorluğu vardır. Memleket özleminin artması, geride akraba ve tanıdık bırakılması, tersine göç etme kararında etkili olan faktörler arasındadır. Ayrıca Türkiye'de sık sık yaşanan ekonomik krizler tersine göç etmede önemli bir faktördür. Yaşanan ekonomik krizler özellikle sanayinin yoğun olduğu büyük şehirlerde daha fazla etkisini hissettirmektedir. Ekonomik krizler dolayısıyla işsiz kalan kişiler tersine göç etme kararını daha kolay verebilmektedirler. Özellikle 2008 ekonomik krizinden sonra İstanbul'dan tersine göç edenlerin oranının önemli oranda arttığı bilinmektedir¹⁸. Ayrıca işsiz kalan ve geçim sıkıntısı çeken kişiler psikolojik sıkıntı içine girmekte ve tersine göç etmeye karar vermektedir. Yine tersine göç etmede etkili bir diğer faktör emekliliktir. Emekli maaşı ile büyük şehirlerde geçinmenin zorluğu ve emekli olduktan sonra her işi yapmanın mümkün olmaması kişileri tersine göçe iten sebeplerden biridir. Görüldüğü üzere tersine göçte kırsalın çekiciliğinden ziyade kentin iticiliği daha fazla rol oynamaktadır. Kentte yaşanan sorunların birikmesi aileleri tersine göçe zorlamıştır.

Tablo 6. Tersine Göç Etme Kararını Vermede Etkili Olan Faktörler

<i>İfadeler</i>	<i>Sayı</i>
Geçim zorluğu	11

¹⁸ İslamoğlu, age, s.82.

<i>İşsizliğin artması</i>	10
Memleket özlemi	8
Ekonomik kriz	6
Psikolojik bunalım	4
Emeklilik	2

Tersine göç eden ailelerin tersine göç etme nedenlerine ilişkin görüşlerden bazıları şöyledir:

“İstanbul’da 16 yılımı geçirdim. Eşimle birlikte özel sektörde işçi olarak çalıştık. Ailemle kimseye muhtaç olmadık ama iyi koşullarda da yaşamadık. Sadece evi geçindirdik ama bir birikim yapamadık. Ekonomik krizle birlikte işten çıkarılınca memleketimize dönmeye karar verdik. Şimdi memleketimde toprakla uğraşıyorum ve akraba ve arkadaşlarımla mutluyum”.

“İstanbul’da akrabalarım vardı. Onların sayesinde iş buldum. Ancak çalıştığım fabrikada işler bozulunca işsiz kaldım. Zaten çalışırken de evimi geçindirmekte zorluk çekiyordum. Kiralar ve ulaşım çok pahalı. Artık barınacak gücümüz kalmadı. Memleketimde iş bulmam daha kolay. Ayrıca toprağı ekip biçip karnımı doyururum”.

“Yıllar önce memleketimde iş imkânı olmadığı için İstanbul’a yerleştik. Eskiden iyi kötü geçiniyorduk. Karnımız doyuyordu. Emekli olduktan sonra her işi yapmak mümkün değil. Belli bir yaştan sonra işe de almıyorlar. Emekli maaşıyla İstanbul’da geçinmem mümkün değildi. Evim de kira idi. Memleketimde kendime ait tarlalarım vardı. Döndüm şimdi tarlalarımı ekip biçiyorum”.

“8 yıl İstanbul’da yaşadıkten sonra memleketimize dönmeye karar verdik. İstanbul’un karmaşası bizi çok yordu. Trafiğı ayrı bir dert, kalabalıklığı ayrı bir dert. Memleketime dönüp sakin bir hayat istedim ve geri döndüm”.

“İstanbul’da 13 senem geçti. 4 çocuk sahibiyim. Eşim ve iki çocuğum ile çeşitli işlerde çalıştık. Diğer iki çocuğum okudu. Çocuklarımla tümünü evlendirdikten sonra memleketime dönmek istedim. Eşim ve ben bunca sene olmasına rağmen İstanbul’a bir türlü uyum sağlayamadık. Hep memleket özlemi duyduk. Memleketime döndükten sonra hayvancılık işi ile uğraşmaya başladım”.

Tersine göç eden ailelerin hepsinin tersine göç ettikleri yer memleketleridir. Tersine göç ederken memleketlerini seçme nedenleri; memleketlerine duydukları özlem ve akraba ve tanıdıklarının büyük çoğunluğunun memleketlerinde oluşudur. Mülakat yapılan ailelerin büyük çoğunluğunun memleketlerinde ekip biçebilecekleri bir toprakları vardır. Bu da memleketlerine olan bağı kuvvetlendirmektedir. Ayrıca memleketlerinde hayatın daha ucuz olması ve karmaşanın olmayışı ailelerin tersine göç için memleketlerini seçme nedenleri arasındadır.

Tablo 7. Tersine Göç Edilen Yeri Seçme Nedenleri

<i>İfadeler</i>	Sayı
Memleket özlemi	11
Akraba ve tanıdıkların olması	9
Hayatın daha ucuz olması	6
Karmaşanın olmayışı	4

Tersine göç eden ailelerin tersine göç ettikleri yeri seçme nedenlerine ilişkin görüşlerden bazıları şöyledir:

“İstanbul’dan yeniden memleketime dönmeyi tercih ettim. Bundan sonra da farklı bir yerde yaşamayı düşünmüyorum. Aile ocağında olmam ve toprakla uğraşmam bana mutluluk veriyor. Hastalıkta, ölümdede, bayramlarda kapımı çalacak akrabalarım ve komşularım var. Bunlar yetiyor”.

“İstanbul’dan köyüme geldim. Memleketimde hayat daha ucuz. Kira derdin yok. Su, elektrik, yakacak ucuz. Ekmeğini kendin yaparsın. Akralalık, komşuluk bozulmamış. Kimin kapısına gitsen misafir eder seni”.

“Memleketimde karmaşa yok. Ulaşım sorun değil, kalabalık yok, koşuşturma yok. Sakin bir hayat var. Şimdi daha huzurluyum”.

Araştırmaya katılan ailelerin tamamına yakını tersine göç ettikleri ve memleketlerine döndükleri için memnun olduğunu belirtmişlerdir. Tersine göç ettiğine memnun olmayan iki aile bulunmaktadır. Memnun olmayan aileler, memnun olmama nedenleri olarak; memleketlerinde insanlar arası bağın zayıflamış olmasını, insanlarda çekememezlik ve hasetlik gibi duyguların oluşunu göstermişlerdir.

Tablo 8. Tersine Göç Ettiklerini Memnun Olup Olmadıkları

	Sayı	Yüzde
Evet	12	85,7
Hayır	2	14,3

Katılımcıların tamamına yakını yeniden göç etmeyi düşünmemektedirler. Sadece bir katılımcı tekrar göçü düşünmektedir. O ailede batıya değil, Çukurova bölgesine göç etmeyi planladıklarını belirtmiştir. Bunun nedeni olarak da; o bölgedeki iş imkânlarının daha fazla ve geçinmenin daha kolay oluşunu göstermiştir.

Tablo 9. Yeniden Göç Etmeyi Düşünüp Düşünmedikleri

	Sayı	Yüzde
Evet	13	92,9
Hayır	1	7,1

Sonuç

Son yıllarda tersine göç önemli bir olgu haline gelmeye başlamış ve Türkiye’de özellikle 2000’li yıllarla birlikte tersine göç hızlanmıştır.

Türkiye’de tersine göçe neden olan faktörleri incelemeyi amaçlayan ve tersine göç eden ailelerle yapılan mülakatlar neticesinde; katılımcıların ilk göç etme kararlarını vermede kırsalın itici faktörlerinin etkili olduğu tespit edilmiştir. Kırsalın itici faktörlerinin arasında ise işsizlik ve geçim sıkıntısı gibi ekonomik faktörlerin olduğu görülmüştür. Katılımcıların tamamının ilk göç ettikleri yerin İstanbul olduğu ve öncelikli olarak iş imkânlarının fazla olması dolayısıyla ilk göç ettikleri yeri tercih ettikleri belirtilmiştir. Ayrıca yakın akrabalarının İstanbul’da olması ve eğitim imkânlarının fazla olması göç edilen yeri seçmedeki faktörler arasındadır. Araştırma sonuçları, katılımcıların büyük birçoğunun ilk göç ettikleri yerde uzun yıllar yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Katılımcıların ilk göç ettikleri başta geçim sıkıntısı ve işsizlik olmak üzere birçok sorunla karşılaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca mülakat yapılan aileler, ekonomik sorunların dışında, şehre uyum sağlayamama, kültürel karmaşa, yabancılaşma gibi birçok sosyal ve psikolojik sorun yaşadıklarını da belirtmişlerdir. Deprem ve trafik gibi sorunlar da mülakat yapılan bazı ailelerin yaşadıkları sorunlar arasında olduğu görülmüştür.

Mülakat yapılan ailelerin ilk göç ettikleri yerde yaşadıkları sorunların, tersine göç etme kararlarını vermede etkili olduğu tespit edilmiştir. Tersine göçte kırsalın çekiciliğinden ziyade kentin iticiliğinin daha fazla rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Tersine göçte kentin itici faktörlerinin başında işsizlik ve geçim zorluğunun olduğu tespit edilmiştir. Memleket özleminin artması, geride akraba ve tanıdık bırakılması, ekonomik krizler, psikolojik sıkıntılar ve emeklilik ailelerin tersine göç etme kararında etkili olan faktörler arasında olduğu görülmüştür. Mülakat yapılan ailelerin hepsinin tersine göç ettikleri yerin memleketleri olduğu tespit edilmiştir. Memleketlerini seçme nedenleri ise; memleket özlemi, akraba ve tanıdıklarının büyük çoğunluğunun burada yaşaması, topraklarının olması, hayatın daha ucuz olması ve karmaşanın olmayışı olarak belirtilmiştir. Tersine göç eden ailelerin tamamına yakın tersine göç ettiklerine memnun olduklarını ve tekrar göç etmeyi düşünmediklerini ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak tersine göç Türkiye’nin önemli bir gerçeği olmuştur. Yıllardır devam eden bir süreç olan köyden kente göç, göç alan şehirlerde önemli sorunların yaşanmasına yol açmıştır. Daha önce

sorun olarak algılanmayan ve teşvik edilen göç, artık planlanması ve çözüm bulunması gereken bir olgu haline gelmiştir. Bu noktada tersine göçün teşvik edilmesine yönelik uygulamalar ile yaşanan sorunların çözümü veya azaltılması mümkün olacaktır. Ancak burada göç veren yerlerin çekiciliğini arttıracak uygulamaların da hayata geçirilmesi önemlidir. Türkiye’de bölgeler arası eşitsizliklerin giderilerek iç göçün önlenmesi ve tersine göçün teşvik edilmesi gerekir.

Kaynakça

Albright, A.-D. Naybor, “Reverse Migration:The Impact of Returning Home”, *Thinking Gender Papers*, ucla Center for the Study of Women, UC Los Angeles, 2010, s.1-7.

Bencivenga, V. R.-B. D. Smith, “Unemployment, Migration and Growth”, *Journal of Political Economy*, Vol: 105, No:3, 1997, s. 582-608.

Chacko, E., “ From Brain Drain to Brain Gain: Reverse Migration to Bangalore and Hyderabad, India’s Globalizing Hightech Cities”, *Geojournal*, Volume: 68, 2007, s.131-140.

Chang, S. L., “ Causes of Brain Drain and Solutions: The Taiwan Experience”, *Studies in Comparative International Development*, 27(1), 1992, s. 27-43.

Güreşçi, E., “Türkiye’de Kentten Köye Göç Olgusu”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1), 2010, s. 77-86, www.journal.dogus.edu.tr/index.php/duj/article/download/35/53, Erişim Tarihi: 01.02.2017.

Hare, D., “Push Versus Pull Factors in Migration Outflows and Spell Duration Among China’s Rural Population”, *The Journal Of Development Studies*, 35 (3), 1999, s. 45-72.

Harris, J.R.-M.P. Todaro, “Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis”, *American Economic Review* 60, 1970, s.126–142.

Gmelch, G., “Return Migration”, *Annual Review of Anthropology*, Vol.9, 1980, s.135-159.

İBB (İstanbul Büyükşehir Belediyesi), *Zabıta Daire Başkanlığı 2015 Yılı Faaliyet Raporu*, İstanbul, Aralık 2015.

İslamoğlu, E.-S.Yıldırım-Alp-A.Benli, ““Türkiye’de Tersine Göç ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği”, *Sakarya İktisat Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 1, Mart 2014, s. 68-93

Liu, H., *The Transnational History of A Chinese Family, Immigrant Letters, Family Business and Reverse Migration*, Rutgers University Press, 2005.

Sahota, G.S., “An Economic Analysis of Internal Migration in Brazil”, *The Journal of Political Economy*, LXXVI, March/April, 1968, s. 218-245.

Şen, M., “Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (40), 2014/1, s. 231-256.

Wiltshire, R.-T. Abe, “ Reverse Migration in Japan: Some EvidenceFrom the 1970 Census”, 1978. <http://ir.library.tohoku.ac.jp/re/bitstream/10097/45068/1/AA0045945078469.pdf>, Erişim Tarihi: 20.08.2012.

Yılmaz, N., “Ekonomik Krizin Etkisiyle İstanbul’dan Tersine Göç Eden Ailelerin Toplumsal Özellikleri ve Beklentileri Üzerine Bir İnceleme”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: XI, Sayı: 1 / Haziran 2009, s.27-62.

Zhao, Y., “Causes and Consequences of Return Migration: Recent Evidence From China”, *Journal of Comparative Economics*, Vol.30, 2002, s.376-394.